Ölülerin Şikâyet Defteri

Berfin Nida Öztürk

I. MERHUMUN İTİRAZI

Ölüler Şikâyet Bürosu, belediyenin ek hizmet binasında, nikâh salonuyla kayıp eşya deposunun arasında bulunuyordu. Yer seçimi tesadüf değildi. Bir önceki başkan yardımcısı, insan hayatının başlangıcını ve sonunu aynı koridora toplamanın personel tasarrufu sağlayacağını söylemişti. Daha sonra nikâh salonu taşınmış, kayıp eşyalar çoğalmış, ölüler de yerinde kalmıştı. Kurumların bazı kararları alınır, bazıları uygulanır, en dayanıklı olanları ise kimsenin neden alındığını hatırlamadığı kararlardır.

Büroda yalnızca bir memur çalışıyordu: Feride Aksu. Kırk yedi yaşındaydı, iki kez boşanmıştı ve henüz hiçbir ölünün yüzüne bakmamıştı. Bu, işi için gerekli değildi. Ölüler dilekçelerini kendi el yazılarıyla bırakırlardı. Dilekçeler genellikle gece yarısından sonra, masanın üstündeki büyük siyah deftere kendiliğinden eklenir; Feride sabah onları açar, sıralar, gelen şikâyeti mümkün olan en az kelimeyle özetlerdi. Öğle tatiline kadar hayata itiraz edenleri, öğleden sonra ölüme itiraz edenleri dinlerdi. İkinciler daha sakindi. İnsanların en büyük beklentisi, hayatta hâlâ bir şeylerin değişebileceğine inandıkları sırada oluşur.

Her pazartesi gelen ilk şikâyet aynıydı: “Törenimde beni yanlış anlattılar.” Ölüler, cenazelerinde kullanılan sıfatlara dayanmakta zorlanıyordu. Cimriliğiyle tanınan bir adamın “eli açık”, komşularını yirmi yıl boyunca

mahkemeye veren bir kadının “uyumlu”, geç kaldığı her toplantıyı başkasına yıkan bir müdürün “dakik” diye anılması, öteki tarafta itiraz kuyruğunu uzatıyordu. Feride bir ara formlara “Gerçeklikle uyumsuz övgü” seçeneği ekledi. Şikâyet sayısı azalmadı ama istatistikler güzelleşti.

O salı sabahı defterin ilk sayfasında alışılmadık bir not buldu: “Hakkımda hiçbir güzel şey söylenmedi. İtiraz ediyorum.” Adı Sami Kerim’di. Seksen iki yaşında ölmüş, cenazesine on dört kişi katılmıştı. Dosyada eşi, çocukları, komşuları ve cenazeyi yanlışlıkla komşu apartmanınki sanan bir kurye vardı. Sami, hayatını övmeyenlerin değil, sustukları için onu cezalandıranların peşindeydi. “Ölmeden önce yeterince konuşmuyorlardı,” yazmıştı. “Öldükten sonra da sustular. Bu kadar tutarlılık insana hakarettir.”

Feride dilekçeyi “duygusal eksik temsil” olarak işaretledi. Tam mühürleyecekken defterin sayfası parmağının altında kıpırdadı. Yeni bir cümle çıktı: “Lütfen şikâyetimi kategorize etmeyiniz. Ben kırgınlığımı açıkça anlattım.” Feride uzun zaman sonra ilk kez bir dilekçenin kendisiyle tartıştığını gördü. “Siz de ölüsünüz, ben de memurum,” dedi. “Hepimizin bir düzeni var.” Kâğıdın köşesinde küçük bir mürekkep lekesi belirdi. Sanki merhum gülümsemişti.

II. DOĞRULUK PAYI

Ölülerden gelen şikâyetler başlangıçta bir tür anı düzeltme hizmetiydi. Bir baba, “Çocuklarımın beni sert ama adil diye anmasını istemiyorum; çoğu kez yalnızca serttim,” diye yazmıştı. Bir terzi, mezar taşındaki “örnek eş” ifadesini kaldırtmış, gerekçe olarak “eşimin başka seçenekleri olduğundan emin değilim” demişti. Bir gazeteci ise obitüerinde “mesleğine tutkuyla bağlı” denmesine içerlemişti; mesleğine değil, müdürüne kızdığı için fazla mesai yapmıştı. Feride, büroya başladıktan sonra insanların hatıralarının da ikinci el eşya gibi cilalandığını öğrenmişti.

Yeni yönetmelikle her merhuma yüzde beşlik bir doğruluk payı tanındı. Cenaze konuşmalarında gerçeği tamamen söylemek ayıp bulunmuştu ama hiç söylememek de şikâyetlere yol açıyordu. Komisyon orta yolu buldu: Konuşmaların en az yüzde beşi doğrulanabilir olacaktı. Örneğin “Müthiş bir insandı, kimseyi üzmedi, hepimiz için bir ışıktı” cümlesinin sonuna “Lahana sarmasını severdi” eklemek yeterli sayılıyordu. Belediye bu uygulamayı şeffaflık reformu diye duyurdu. Şehir rahatladı; hakikatin ölçülüp sınırlandırılması, hakikatin kendisinden daha çok güven veriyordu.

Feride düzenlemeyi hazırlayan komisyonda yer almamıştı ama uygulamak ona düşmüştü. Başvuran yakınlarına sürekli aynı şeyi anlatıyordu: “Ölen kişi kusursuz olmak zorunda değil. Siz de onun adını ölümsüzleştirmek zorunda değilsiniz.” Bir kadın hemen

ağlamaya başlamış, “Ama annem gitti,” demişti. Feride bunun karşısında susmuştu. Doğru bir söz, yas tutan bir insana doğru zamanda söylenmediğinde yanlış bir şeye dönüşebilirdi. Onun mesleği de tam burada yorucuydu: Defterdeki ölülere dürüstlük, bankonun önündeki yaşayanlara merhamet göstermek gerekiyordu. İki taraf çoğu zaman farklı metinler talep ediyordu.

Sami Kerim ikinci dilekçesinde yüzdelik hesabı reddetti. “Benim için güzel şey söylemelerini istemiyorum,” yazdı. “Beni sevmiş olabileceklerini saklamalarına itiraz ediyorum.” Feride cümleyi üç kez okudu. Sonra sistemde bir karşılık aradı. “Karşılıklı sevgi beyanı eksikliği” diye bir kod yoktu. Kod olmayan şey, belediyede bir süreliğine yok sayılırdı. Bu yüzden Sami’nin dosyasını çekmeceye koydu. Çekmece o gece üç kez kendiliğinden açıldı. Dördüncüsünde Feride içine bir çikolata bıraktı. Çekmece kapandı. Ölülere rüşvet vermenin disiplin cezası var mıydı, bilmiyordu.

III. GÖREV TANIMININ DIŞINDA

Çarşamba günü Feride’yi hukuk işleri müdürü çağırdı. Müdür, iki omzu birbirinden farklı yükseklikte duran, ceketini sürekli düzelten bir adamdı. Masasına üç dosya koydu. “Şikâyet defterinin kapsamını aşmışız,” dedi. “Ölüler artık yaşayanlardan cevap bekliyor.” Feride “Başından beri bekliyorlardı,” deyince müdür şaşırdı. İnsanların gerçekte ne istediği kurumlar için yeni bir bulgu olabiliyordu.

İlk dosyada bir kadının ölümünden sonra kızının onun telefonunu karıştırdığı ve yıllarca gönderilmemiş ses kayıtlarını dinlediği yazıyordu. Kadın buna mahremiyet ihlali nedeniyle itiraz etmişti. İkinci dosyada bir adam mezarının başına sürekli aynı arabesk şarkının çalınmasından şikâyetçiydi; yaşarken caz dinlermiş. Üçüncü dosyada ise Sami Kerim’in adı vardı. Defter, kendisine bir yanıt yazılmasını talep ediyordu. Müdür dosyanın kenarına kırmızı kalemle “Yetki?” yazmıştı. Feride “Daha önemlisi, muhatap?” diye sordu. Müdür bu soruyu not almadı. Çünkü muhatap kelimesinin karşısına ölü yazmak, idare açısından hoş görünmüyordu.

Öğleye doğru bankoya bir genç geldi. Otuz yaşlarında, şaşkın yüzlüydü. Elinde babasının eski ceketi vardı. “Ben Sami Kerim’in oğluyum,” dedi. “Evde bir mektup belirdi. Bize ait olmadığını düşündük. Sonra babamın el yazısını tanıdım.” Mektupta yalnızca bir soru bulunuyordu: “Beni gerçekten kimse özlemedi mi?” Genç adam bu sorunun iş yerinde, otobüste ve banyoda peşinden geldiğini söyledi. “Ne yapacağımızı bilmiyoruz,” dedi. “Özlüyoruz tabii. Ama babam kolay biri değildi.”

Feride uzun süre genç adamın elindeki cekete baktı. Ceket temizdi, dirsekleri aşınmıştı; iç cebinde eski bir dolmuş fişi kalmıştı. Yas bazen insanı bıraktığı eşyalardan daha az gerçek kılıyordu. “Babanıza güzel bir konuşma borçlu olmayabilirsiniz,” dedi Feride. “Ama

belki dürüst bir cümle borçlusunuzdur.” Genç adam düşünerek başını salladı. “Benim babam espri yapmaya kalktığında evde herkes susardı,” dedi. “Çünkü genelde espri sandığı şey bir azar olurdu. Ama hasta olduğum zaman sabaha kadar başımda beklediğini de kimse bilmiyordu.” İlk kez gülümsedi. “Sanırım ikisini birden söylemek zorundayım.”

Feride ona bir form uzattı. Formun başlığı “Merhuma Gerçeğe Uygun Yanıt”tı. Genç adam boşluğa uzun süre baktı; sonra kâğıdı ters çevirdi. “Bunu formda yazarsam yine yalan gibi duracak,” dedi. “Annemle konuşacağım.” Feride kâğıdı geri aldı. O gün ilk kez bir formun doldurulmaması, işin doğru yapıldığı anlamına geliyordu.

IV. İKİNCİ CENAZE

Sami Kerim’in ailesi ertesi pazar aynı mezarın başında toplandı. Buna ikinci cenaze denmedi; belediye, “tamamlayıcı anma” ifadesini tercih etti. Feride davetli değildi ama gitti. İnsan bir dosyanın sonunu yalnızca bilgisayar ekranından öğrenince, gerçek hayatın nerede başladığını unutuyordu.

Mezarlıkta on iki kişi vardı. İlk törene yanlışlıkla katılan kurye yoktu; yerine Sami’nin eski bir arkadaşı gelmişti. Konuşmayı büyük oğlu yaptı. “Babam inatçıydı,” dedi. “Dediğinin aksini yapanlara kızardı. Bazen de dediğini yapanlara kızardı; çünkü onu neden sorgulamadıklarını

anlamazdı.” İki kişi güldü. Sami’nin karısı gülmedi ama dudağının kenarı kıpırdadı. Oğul devam etti: “Onu severdik. Ama bazen dinlenmek için ondan uzaklaşmamız gerekirdi. Bunu söylerken utanmayacağız.” Bir kadın mendilini çıkardı; bu kez kimse onu dramatik bulmadı.

Sami’nin küçük kızı uzun süre konuşmadı. Sonra mezar taşının önüne çömeldi. “Baba,” dedi, “biz senin zor insan olduğunu biliyorduk. Sen de biliyordun. Sana bunu çok söyledik. Fakat senin de bizi sevdiğini pek söylemedik. Belki söylememek, seninle aramızda kurduğumuz dilin bir parçasıydı. Şimdi o dili değiştiremiyoruz. Ama son cümle bizim olsun istiyoruz: Seni özlüyoruz. Bazen rahatlamış hissediyoruz. İkisi de doğru.”

O anda mezar taşının üstünde bir damla su belirdi. Ardından bir damla daha. Hava açıktı. Kimse bunu mucize ilan etmedi; mezarlık görevlisi biraz önce çimleri sulamış olabileceğini söyledi. Feride açıklamayı sevdi. Her tuhaflığı doğaüstü saymak, gerçek duyguların kendisine haksızlık ediyordu.

Ertesi sabah büroya geldiğinde Sami’nin dilekçesi defterden kaybolmuştu. Yerinde yalnızca ince bir boşluk vardı; sanki kâğıttan uzun süre baskı altında kalan bir şey kaldırılmıştı. Sistemde dosya kendiliğinden “Yanıt alındı” durumuna geçmişti. Feride ilk kez mühür basmadan tamamlanan bir işlem gördü. Arkasına

yaslanıp küçük, hak edilmiş bir sevinç duydu. Tam o anda defterin yüz otuz ikinci sayfasında başka bir cümle belirdi: “Annemin cenazesinde çay neden soğuktu?”

V. HATIRALARIN İDARESİ

Sami dosyasından sonra şikâyetler hızla çoğaldı. Ölüler kendi hayatları hakkında yazılanları düzeltmekle yetinmiyor, cenazelerden sonra yaşananları da sorguluyordu. Bir kadın, oğlunun onun tarif defterini çöpe attığını bildirmişti. Bir adam, ölüm ilanındaki fotoğrafın elli yıl önceki hâli olmasına itiraz ediyordu: “Beni genç göstermeyin. Yetmiş dokuz yaşımı yaşadım, yüzüm buna emek verdi.” Bir başkası, miras toplantısında kendi bıyığı hakkında söylenen şakaların telifini istiyordu. Feride bıyığın fikrî mülkiyetini araştırmak zorunda kaldı; mevzuat şaşırtıcı biçimde sessizdi.

Belediye bir kriz masası kurdu. Masanın ilk kararı, şikâyetleri azaltmak için Defter’e erişimi sınırlandırmak oldu. Ölülerin yalnızca resmî mesai saatlerinde itiraz etmesi istendi. Ertesi sabah defterde ortak imzalı bir bildiri vardı: “Mesai saati kavramını hayatımız boyunca yeterince çektik.” Bildirinin altında seksen dört imza, üç parmak izi ve birinin yanlışlıkla çizdiği küçük bir salyangoz bulunuyordu. Feride salyangozu da kayda geçirdi. Kimse imza olmadığına dair itiraz etmesin istiyordu.

Sonunda üst yönetim Feride’den kurumsal bir çözüm istedi. Feride “Ölüleri susturmayalım; yaşayanlara ölüyü hatırlamanın bir hak değil, bir sorumluluk olduğunu anlatalım,” dedi. Müdür kalemini masaya bıraktı. “Bunu bir slayta sığdırabilir miyiz?” diye sordu. Feride “Hayır,” dedi. Müdürün bu cevaba kırıldığı belli oldu. Dünyadaki nice doğru fikir, uygun sunum süresi bulunamadığı için yürürlüğe girememişti.

Yine de bir deneme uygulaması başlatıldı. Cenaze sonrasında yakınlara boş bir kart verilecek, dileyen ölüyü yalnızca övmek yerine ondan sakladığı bir duyguyu yazabilecekti. Kartlar zorunlu değildi; belli bir süre dolunca kendiliğinden imha edilmeyecek, puanlanmayacak, istatistiklere katılmayacaktı. Bu son madde komisyon tarafından üç kez reddedildi. Sonunda Feride masaya bir istifa dilekçesi bıraktı. Kurum, insanların bazı şeyleri ölçmeden de yapabileceği fikrini ancak bir personel kaybetme tehdidi karşısında kabul etti.

İlk hafta kartlardan altmış iki tanesi boş döndü. Otuzunda “Seni seviyorum” yazıyordu. Dördünde kızgınlık vardı. Birinde yalnızca “Bana bir kere olsun inanmalıydın” cümlesi bulunuyordu. Feride o tek cümleyi okuyunca kartı kapattı. Büroda ilk defa kendisine ait bir şey hatırlamıştı: Babası öldüğünde ona “Hep yanımdaydın” demişti. Oysa babası hep yanında değildi. Babasını hiç kimseye şikâyet etmemişti; hatta kendisine bile.

VI. MEMURUN DOSYASI

O gece Feride, siyah defteri masasında açık bıraktı. Defterin boş sayfasına, normalde yaşayanlara yasak olan bir dilekçe yazdı: “Babamın yokluğuna dair resmî bir itirazım yok. Fakat onunla ilgili doğru olmayan şeyler söyledim. İnsan bazen ölünün itibarını korurken kendi çocukluğunun üstünü örtüyor.” Bir süre bekledi. Mürekkep kurumadı. Sayfanın altında yeni bir satır belirdi: “Bu başvuru hangi birime yapılacaktır?”

Feride güldü. Yıllardır başkalarının acısını dosyalamış, şimdi kendi acısına uygun bir birim bulamamıştı. “Bilmiyorum,” yazdı. Sayfa kıpırdadı. “Bilmemek geçerli bir açıklama değildir.” Feride kalemi bırakıp pencereden dışarı baktı. Sokakta çöp kamyonu geçiyordu. Çöpçüler büyük bir dikkatle tek tek konteyner boşaltıyorlardı. Şehrin görünmez işlerini yapan insanların yüzünde, mucize beklemeyen bir yorgunluk vardı.

Sabahın dördünde, defterde babasının el yazısına benzeyen bir not buldu: “Bana iyi baba demen gerekmiyordu.” Feride kalbinin bir an durduğunu sandı. Sonra kendine kızdı; iyi memurların böyle açıklanamaz cümleler karşısında önce belge doğrulaması yapması gerekirdi. Notun altına titreyen elle “Peki ne demem gerekiyordu?” yazdı. Uzun süre hiçbir şey olmadı. Gün ağarırken cevap geldi: “Bildiğini.”

Feride bu tek kelimeyle rahatlamadı. Tam tersine, yıllardır susturduğu birçok anı geri geldi: okul gösterisine gelmeyen bir baba, gecikmiş doğum günü hediyeleri, bir akşam çorba pişirip onu saatlerce bekleyen yorgun bir adam, evde sert bir ses ve bazen de nedensiz bir şefkat. Hatıraların hepsi bir arada durduğunda birbirlerini iptal etmiyordu. İyi ile kötü, yanlışla sevgi, kırgınlıkla özlem aynı masaya oturabiliyordu. Belki de yasın en yorucu tarafı buydu: İnsan birini kaybettiğinde onun karmaşıklığı da kendisine miras kalıyordu.

Ertesi gün defterin kapağına küçük bir not iliştirdi: “Bu büro, ölüleri kusursuz göstermez.” Müdür onu arayıp notun mevzuata aykırı olduğunu söyledi. Feride, “Kaldırabiliriz,” dedi. “Ama doğru.” Müdür düşünmek için süre istedi. O gün bütün kurumda küçük bir telaş yaşandı; herkes bir cümlenin doğru olmasına rağmen neden kaldırılması gerektiğini açıklamaya çalıştı. Toplantı akşama kadar sürdü, sonuç çıkmadı. Feride bunu ilerleme saydı.

VII. KAPANIŞ SAATİ

Aylar geçti. Defter hâlâ doluyor ama şikâyetlerin dili değişiyordu. Daha az insan, “Beni yanlış anlattılar,” diyordu. Daha çok insan, “Beni eksik hatırladılar,” diye yazıyordu. Bu, çok daha zor bir talepti. Çünkü hiçbir insan başka birini tamamıyla hatırlayamazdı. Kimsenin hayatı bir konuşma metnine, bir mezar taşına ya da

merasim bitmeden tükenen üç dakikalık sessizliğe sığmazdı.

Bir gün deftere imzasız bir dilekçe düştü. “Şikâyetim yok,” yazıyordu. Feride şaşırdı. Kimin gönderdiğini anlamak için sayfayı çevirdi. Arkasında şu satır vardı: “Yalnızca unutulmaktan korkuyorum.” Feride kalemini aldı; ilk kez bir dilekçeye cevap vermek için sistem açmadı. Sayfanın altına “Bunu hepimizden istiyorsunuz,” yazdı. Sonra durdu, cümleyi çizdi. Fazla bilgili, fazla savunmacıydı. Daha kısa bir şey yazdı: “Ben de.”

Bundan sonra defterin sayfaları uzun süre sessiz kaldı. Öğleden sonra belediye binası boşalırken Feride ışıkları söndürdü. Kapıyı kilitlemeden önce masasına baktı. Siyah defterin köşesi biraz aralıktı. Aradan bir kâğıt uzanıyordu: “Bugünkü hizmetinizden memnun kaldınız mı?” Altında beş küçük kutucuk vardı. Feride tek birini bile işaretlemedi. Kâğıdı ikiye katlayıp çantasına koydu. İnsan ölümden sonra da memnuniyet anketi doldurmak zorunda kalıyorsa, gerçekten dinlenmek diye bir şey yoktu.

Merdivenlerden inerken ilk kez o gün hiçbir şey çözmediğini düşündü. Birinin kırgınlığı başka birinin sevgisini ortadan kaldırmamış, hiçbir anı bütünüyle düzelmemişti. Yine de Sami’nin kızı babasına iki çelişkili cümleyi aynı anda söylemişti. Feride kendi babası için bir sözü artık geri almaktan korkmuyordu. Belki işinin

başarısı kapatılan dosyalarda değil, insanların birbirlerine söyledikleri daha az düzgün, daha çok doğru cümlelerdeydi.

Dışarıda yağmur başlamıştı. Feride şemsiyesini açarken telefonuna belediyeden bir mesaj geldi: “Ölüler Şikâyet Bürosu, hizmet kalitesini artırmak amacıyla yeniden yapılandırılacaktır.” Altında küçük harflerle şöyle yazıyordu: “İlgili vatandaşların görüşleri alınmıştır.” Feride durup güldü. Hangi vatandaşların görüşü alındı, diye sormadı. Çünkü cevap açıktı: Ölüler nihayet kendi haklarında konuşabilecek bir yer bulmuştu. Yaşayanlar ise hâlâ dinlemeyi öğreniyordu.

Eve giderken köşedeki çiçekçiden kendine bir demet papatya aldı. Çiçekçi “Kime götürüyorsunuz?” diye sordu. Feride “Kendime,” dedi. Kadın şaşırmadı. Her gün insanların başkalarına söyleyemedikleri şeyler için çiçek aldığını görüyordu. Feride papatyaları kolunun altına sıkıştırıp yürüdü. Ertesi sabah defterin yine dolacağını biliyordu. Ama o akşam, hiçbirinin peşine düşmedi. Bu da büroda yıllardır işleme alınmamış tek makul talepti: Yaşayan birinin, bir akşamlığına kendi hayatına dönmesine izin verilmesi.